

Oprichting van de Nederlandse marine: Ordonnantie op de Admiraliteit

8 januari 1488 wordt gezien als stichtingsdatum van de Nederlandse marine, omdat Maximiliaan van Oostenrijk die dag de Ordonnantie op de Admiraliteit uitvaardigde. Hiermee werd voor het eerst een permanente marine organisatie voor de Nederlanden opgericht. 8 januari kan daarom, vrij naar de verjaardag van het Korps Mariniers, gezien worden als de 'Vlootverjaardag'.

De Oostenrijker die in 1488 de marine oprichtte: Maximiliaan van Oostenrijk, geschilderd door Albrecht Durer in 1519.

De Oostenrijkse roots van de Nederlandse marine

Op die dag in januari, ruim 500 jaar geleden, was Maximiliaan van Oostenrijk de machthebber in de Nederlanden. Of eigenlijk de "Habsburgse Nederlanden". Dit besloeg een gebied dat grotendeels overeenkomt met de grenzen van het huidige Nederland, België en Luxemburg. Maar daar houdt de vergelijking wel op; het was geen eenheid. Overigens had Maximiliaan veel meer verantwoordelijkheden, hij was namelijk ook aartshertog van Oostenrijk en keizer van het Heilige Roomse Rijk.

Zo kon het gebeuren dat een Oostenrijker vanuit Innsbruck de marine van een maritieme natie oprichtte.

Het Keizerlijk paleis Hofburg, te Innsbruck. Hier woonde en werkte Keizer Maximiliaan, aan de voet van de Alpen en liet 750 km verderop in Veere een admiraliteit oprichten.

Nieuw: alleen de staat mag geweld uitoefenen

Lang voor die 8e januari was de mens uiteraard al actief op zee. En waar mensen zijn, wordt gehandeld en geruzied. De oudste vorm van de Nederlandse marine stamt uit de 9e eeuw. Als reactie op de invallen van Vikings, werden vlootstations aan de kust ingericht en schepen bewapend. De strijd ter zee was toen en later echter niet aan regels gebonden. De bescherming van koopvaardijsschepen tegen (bijv. Hollandse) piraten gebeurde door handelaren zelf of op initiatief van het bestuur van een handelsstad. Tegenwoordig mag alleen de overheid geweld uitoefenen (politie, defensie, etc) maar in die tijd mocht iedereen dat als je maar een goed verhaal had, zeker op zee.

Daar kwam verandering in. Om van de Nederlandse gewesten meer een eenheid te maken, werden steeds meer centrale regels opgelegd aan de Nederlanden. Eén daarvan was een regeling dat de defensie ter zee wettelijk zou worden geregeld en werd opgedragen aan een admiraal (woord afkomstig uit het Arabisch: emir-al-bahr, bevelhebber van de zee). Alleen hij mocht oorlogsschepen uitrusten en rechtspreken over zeezaken. Deze "regeling" stond in de Ordonnantie op de Admiraliteit die Maximiliaan uitvaardigde in 1488.

Overigens werd toen niet de eerste admiraal aangesteld in de Nederlanden. Dat was al eerder gebeurd, maar er was geen sprake van een organisatie die door het Rijk was opgericht. De admiralen hadden weinig macht, werden niet door iedereen erkend en werkten lokaal. De vorst moest voor iedere gelegenheid steden, edelen en gewesten zo ver krijgen dat zij wilden bijdragen aan een oorlog.

Begin jaren '80 van de vijftiende eeuw was het onrustig door opstanden in Vlaanderen tegen Maximiliaan (o.a. vanwege hoge belastingen die nodig waren voor oorlogen waar Vlaanderen niet achter stond). Toen de twee gewestelijke admiraalsfuncties in de Nederlanden vrij kwamen en er even rust was in de Nederlanden, besloot Maximiliaan zelf om de rijke edelman, ridder, Filips van Kleef aan te stellen als admiraal. Snel daarna stak de opstand in Vlaanderen opnieuw op en kwam Maximiliaan met de ordonnantie. Deze ordonnantie viel overigens niet in goede aarde bij de gewesten, die juist zelfstandiger wilden worden. Toch vormt de ordonnantie een belangrijke mijlpaal doordat deze vanuit het centrale gezag werd opgesteld.

Ordonnantie op de Admiraliteyt der Nederlanden, gearresteert by Maximiliaen, Roomsche Koningh, en sijn Soon Philips, Eertz-Hertogh van Oostenrijk, tot Brugge den achtsten Januarij veertien hondert seven en tachtigh: Met een vidimus der Magistrat van Antwerpen, in date den derden Maert 1492.

Tous ceux qui ces presentes Lettres verront, ou oirront, Bourgmestres, Eschevins, & Conseil de la Ville d'Anvers, salut & dilection: Scavoir faisons, que nous avons aujourd'uy veü, visité & diligement examiné certaines Lettres patentes, données & octroyées de nos treshaux, & trespuissans Princes le Roy des Romains, & de Monsr. l'Archiducq son Fils, seellées de leur grand Zeel, en cire vermeille, saines & entieres, & sans aucune suspicion, comme de premiere face apparut, & desquelles la teneur cy après s'ensuit.

En alle de geene die dese jegenwoordige Brieven sullen sien of hooren: Burgermeesters, Schepenen en Raed der Stadt Antwerpen, salut en dilectie; Doen te weten: Dat wy op huyden gesien hebben, gevisitteert en naertlig geëxamineert, seeckere opene Brieven, gegeven ende geoctroyeert van onse seer hooge en seer machtige Princken, den Roomsche Koning, en mijn Heer den Eerts-Hertogh sijn Soon, gezegelt met haer groot Zegel in roodes wassche, gaef en geheel, en sonder eenigefuspicie, als ter eerster opsicht bleeck, en welcken inhoudt hier na volgt:

MAXIMILIAN, par la grace de Dieu, Roy des Romains, toujours auguste, & Philippe, par la mesme grace, Archiduc d'Autriche, Duc de Bourgogne, de Lothier, de Brabant, de Limbourg, & Luxembourg, & de Gueldres, Comte de Flandres, de Thirol, d'Artois, de Bourgogne, Palatin de Hainau, de Hollande, de Zelande, de Namur, & de Zutphen, Marquis du S. Empire, Seigneur de Frise, de Salm, & de Malines: A tous ceux qui ces presentes Lettres verront, Salut: Comme il fait venu a nostre cognoissance, que sous ombre des guerres, & divisions, qui parci devant ont esté,

MAXIMILIAEN by der gratie Gods, Koningh der Romeynen, altoos Augustus: En Philips, door deselve genade Eerts-Hertogh van Oostenrijk, Hertogh van Bourgogne, van Lotharingen, van Brabant, van Limburg, Luxemburg en Gelder, Graef van Vlaenderen, van Tirol, van Artois, van Bourgogne, Palatin van Henegouw, van Holland, Zeeland, Namen en Zutphen, Marquis des H. Rijcks, Heer van Vriessland, van Salm en van Mechelen. Allen den geenen die dese jagenwoordige Brieven sullen sullen, Salut: Alfoo tot onse kennisgekomen is, dat onderdeckfel van Oorlogenen divisien, die

Afbeelding van scan van het Groot Placaetboek waar in deel IV de tekst van de ordonnantie staat afgedrukt in het Frans en een vertaling in het Nederlands. (Scan door Google.)

Ordonnantie op de Admiraliteit

"Ten einde dan om ordre te stellen tot beleid der saecken van de Zee, en die te reguleren in Justitie, om welcke te oeffenen, te bestieren en administreren, heeft onse Admiraal de last, bediening en beleid in onsen Naem (...)," zo luidt één van de belangrijke passages van de Ordonnantie.

Alhoewel, zo luidt de Nederlandse versie van het Franse origineel.

Maximiliaan maakte in de inleiding duidelijk waarom de Admiraliteit werd opgericht: de "menigvuldige kaperyen, uytchuddingen, roveryen en andere schaden, en ontelbare beswaernissen, soo wel ten laste en tot schade van onse eigen Onderdanen, en van die onder Geallieerden en Vrienden (...)". De personen die deze "quade feiten" begingen konden dat volgens Maximiliaan doen zonder dat zij enige straf hadden gekregen. Dat leverde niet alleen immateriële schade op, maar ook materiële. Want vooral Vlaanderen, Holland, Zeeland en Friesland waren afhankelijk van de handel over zee.

Maximiliaan kreeg aan zijn hof veel klachten en "groot gekerm" over de situatie ter zee en besloot daarom de onderdanen te beschermen tegen de overlast, onderdrukking en schade. Het was immers niet toegestaan "aen iemandt, de Wapenen op te vatten, sonder" toestemming.

De ordonnantie legde in 24 punten de regels vast omtrent de op te richten admiraliteit. De belangrijkste was de vaststelling van het centrale maritieme oppergezag van de admiraal. Verder werd bepaald dat de admiraal in iedere havenstand een vertegenwoordiger (luitenant-admiraal) mocht aanstellen, dat niemand zonder zijn toestemming een "Schip ten oorloge op Zee" mocht maken, dat iedereen zich naar behoren moest gedragen en "Meesters en Quartier-meesters" moest gehoorzamen. Er stonden bepalingen in voor de aanstelling van personeel, wat er gedaan moest worden met veroverd materieel, door wie de maritieme rechtspraak wordt uitgevoerd, dat de admiraal toezicht houdt op vuurbakens aan de kust in oorlogstijd, wat zijn inkomsten zijn en hoe corruptie moest worden tegengegaan. Ook is de admiraal in tijden van oorlog "'t Opperhoofd en Capitein, en [zal] als sodanig de Lantaern voeren", bovendien zou hij de vlaggen en wimpels krijgen om mee te seinen.

De keizer bepaalde tot slot dat de ordonnantie op de gebruikelijke plaatsen verspreid moest worden, zodat iedereen er kennis van kon nemen. Het document werd voorzien van grote rode zegel en de datum 8 januari 1487.

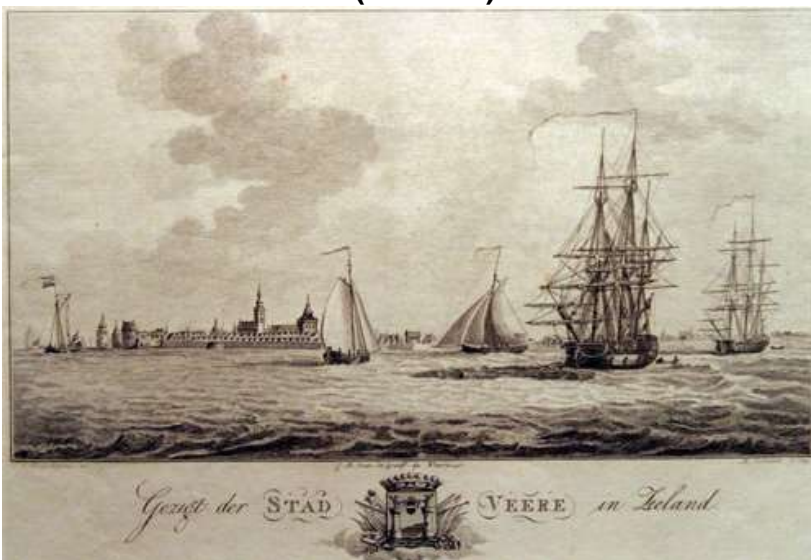
1487? Ja, destijds was het gebruikelijk om het nieuwe jaar te beginnen op 25 maart en niet in januari. Tegenwoordig rekenen we 8 januari 1487 tot het jaar 1488. Toch is er nog iets lastigs aan die datum. Ten tijde van de ordonnantie was de jaartelling gebaseerd op de Juliaanse kalender, tegenwoordig (sinds 1582) gebruiken we de Gregoriaanse kalender. Dat betekent dat als we 8 januari 1488 'Juliaans' vertalen naar 'Gregoriaans', de marine op 17 januari 1488 werd opgericht. 8 januari mag dan wel de oprichtingsdatum zijn, maar dat is dan wel volgens de Juliaanse kalender. Op 17 januari kunnen we echt zeggen dat de marine weer een jaartje ouder is geworden.

Vanaf dat moment was er dus een marine organisatie die namens de staat o.a. de handel over zee moest beschermen. Bepaald vlekkeloos was de start echter niet, want de gewesten zagen die centralisering totaal niet zitten. Van deze en andere ordonnanties wilde men niets weten; de gewesten wilden juist zelfstandiger kunnen werken.

Een maand na de ordonnantie werd Maximiliaan gevangen genomen in Vlaanderen. In ruil voor zijn admiraal Filips van Kleef en de belofte dat hij Vlaanderen zou steunen, werd hij vrijgelaten. Maximiliaan verbrak die belofte en admiraal Van Kleef voelde zich zo verraden dat hij naar de opstandelingen overliep.

Toch was de kiem van de admiraliteit, een marine organisatie gelegd. In Veere werd een andere admiraal benoemd en de admiraliteit hield zich daarna -volgens de ordonnantie- bezig met o.a. maritieme rechtspraak, oorlogvoering ter zee om zaken als de handel te beschermen. Die belangrijke taak wordt sindsdien uitgevoerd: van bescherming van vissers tegen piraten in de 15e eeuw en bescherming van schepen met graan tegen Zweedse marineschepen door De Ruyter in de 17e eeuw tot piraterijbestrijding in de 21e eeuw.

De marinehaven Veere (Zeeland).

Marinehaven Veere

De marine begon dus niet in Den Helder, die stad bestond toen niet eens. Veere werd de 'marinebasis', overigens was dat al voor 1488 de thuisbasis van Filips van Kleef. In Veere werd de Admiraliteit gevestigd, met leden benoemd door de Admiraal. Dit orgaan kwam echter alleen samen in tijden van crises. Eén van de besluiten van de Admiraliteit was het laten bouwen van een opslagplaats voor militaire goederen en een marinewerf in Veere.

Het zou nog lang duren voor er sprake was van een permanente vloot. Marineschepen waren toen tijdelijke marineschepen, het waren koopvaardischepen die werden voorzien van o.a. (extra) bewapening zodra een oorlog uitbrak. Pas in 1550 was er in Veere een klein aantal permanent beschikbare marineschepen. Dat was de eerste 'staande vloot' van Nederland.

Admiraals

Al sinds 1356 werden admiraals aangewezen. Dat was dan bijvoorbeeld een kapitein van een koopvaardijship die de verdediging op zich moest nemen van zijn eigen schip en andere koopvaardijships in een konvooi. Dit betrof dan vaak tijdelijke taken en niet echt een functie.

In 1485 werd voor het eerst een admiraal voor de gehele Nederlanden aangesteld: Filips van Kleef. Maar, zoals

eerder vermeld, erkende niet iedereen hem. Ook na 1488 bleven de Hollandse zeegewesten buiten de admiraal om zelf oorlogsvloten formeren.

Geen geboortedatum

Na 8 januari 1488 duurde nog eeuwen voordat de marine organisatie echt vaste vorm kreeg. Pas in de 17e eeuw werden bijvoorbeeld voor het eerst marineschepen ook in vreedstijd varende gehouden, in plaats van direct na een oorlog verkocht. Een echte eenhoofdige nationale marine ontstond pas in 1815.

In tegenstelling tot het Korps Mariniers (met de jaarlijkse Korpsverjaardag op 10 december) heeft de vloot aan de oprichtingsdatum nooit veel aandacht geschonken. Dat heeft ook te maken met dat de marine niet echt op één dag is opgericht; de marine is in de loop der eeuwen ontstaan. Er is daardoor ook lang discussie geweest over op welke dag, terugblikkend, gezien kan worden als de start van de marine.

Drs. W.H. Lutgert van de Afdeling Maritieme Historie van de Marinestaf, schreef daar in januari 1988 voor de Alle Hens het volgende over: "In de jaren dertig meende de maritiem historicus prof. J.C.M. Warnsinck het jaartal 1438 te moeten nemen. In dat jaar vaardigde Filips de Goede een edict uit waarbij hij de uitrusting van een grote vloot gelastte. Warnsinck noemde dit edict de geboorteakte van een 'Hollandsch-Zeeuwsche oorlogsmarine, op stapel gezet, gebouwd en uitgerust met den wil van de ingezetenen des lands'. Andere historici meenden dat de eenheid vereist voor een nationale Nederlandse marine, pas werd bereikt tijdens de Tachtigjarige Oorlog [tegenwoordig 'De Opstand' ;-), JK]. Zij namen 1 juli 1568 als geboortedatum van onze marine, omdat Graaf Lodewijk van Nassau op die dag, uit naam van Prins Willem van Oranje, de eerste kaperbrieven uitgaf."

"Tegenwoordig kunnen de meeste historici zich vinden in het jaartal 1488. Kort na de Tweede Wereldoorlog kreeg prof.dr. T.H. Milo, hoogleraar zeegeschiedenis aan de Rijksuniversiteit te Leiden en verbonden aan de toenmalige Historische Sectie van de Marinestaf, van de chef marinestaf de vraag voorgelegd welke datum wetenschappelijk gezien het meest verantwoord was. Na een diepgaand onderzoek kwam Milo tot de conclusie dat de geboorte van de Nederlandse marine in 1488 moest liggen."

Burgemeester van Amsterdam Eberhard van der Laan en Commandant Zeestrijdkrachten VADM Matthieu Borsboom op de Dam tijdens de Vlaggenparade op 8 januari 2013. In Amsterdam en 8 andere Admiraliteitssteden werd die dag de Koninkrijksvlag naast de vlag "525 jaar marine" gehesen als startsein voor de viering.

Typend voor de houding van de marine jegens de oprichtingsdatum is dat men in de Alle Hens van januari 1988 slechts met één artikel aandacht schonk aan de 500ste verjaardag. En dan ook nog op pagina 32. Verder wordt in het maandblad van de marine de eigen verjaardag niet genoemd, op de cover staat een marinier. En het Marineblad, het blad van de Koninklijke Vereniging van Marineofficieren (KVMO) dat frequent historische artikelen publiceert, zwijgt in 1988 helemaal over dat onderwerp. Opvallend is bovendien dat Lutgert in zijn stuk voorzichtig zegt dat tegenwoordig de meeste historici zich wel kunnen vinden in het jaartal 1488.

Wie denkt dat 500 jaar marine groots werd gevierd, heeft het mis. In 1988 wel een boekje getiteld "500 jaar marine", maar dat kwam pas in mei uit. Verder was er een grote internationale vlootshow op 1 juli in Den Helder, maar die werd voornamelijk gehouden in verband met 200 jaar Den Helder, 175 jaar Koninklijke marine en tot slot 500 jaar marine. De vaderlandse pers berichtte pas in juni over de verjaardag.

Dat er nauwelijks aandacht was voor vijf eeuwen zeemacht is interessant, omdat het 525 jarig bestaan in 2013 groots werd gevierd en breed werd gecommuniceerd via alle marinekanalen en nationale pers. Er waren een heel jaar feestelijkheden door het hele land en een grote viering met reünie tijdens de Marinedagen in Den Helder. Geen marineman of -vrouw kon om de oprichtingsdatum heen.

De viering in 2013 stond in schril contrast met die van 1988. Dat had te maken met dat de marine zelf pas in 2010 de knoop doorhakte ten faveure van de eerder door professor Milo voorgedragen datum en vooral om daar ook aandacht aan te besteden. Toenmalig commandant der Zeestrijdkrachten VADM Matthieu Borsboom was de drijvende kracht achter dit besluit, zo bleek uit een gesprek met ondergetekende destijds.

In tegenstelling tot de term Korpsverjaardag is Vlootverjaardag nooit veel gebruikt, al werd die voor het eerst gebezigt in 2007.

Koning Willem-Alexander en VADM Borsboom tijdens de grote reünie op 20 juni 2013. Willem-Alexander was eveneens reünist, omdat hij zijn dienstplicht bij de marine vervulde.